

Grimmelshausentól Mikesig

Tüskés Gábor –
Knapp Éva: *A Fortunatustól a Törökországi levelekig. Válogatott tanulmányok*, Universitas Kiadó, 2015.

A Fortunatustól a Törökországi levelekig című tanulmánykötet a két szerző – Tüskés Gábor és Knapp Éva – irodalomtudósi tevékenységének legutóbbi tizenöt évéből nyújt válogatást. A huszonkét írást tartalmazó gyűjtemény négy szempont alapján különíti el az egyes tanulmányokat: hat szöveg német–magyar irodalmi kapcsolatokat érint, öt-öt tanulmány irodalmi és képzőművészeti összefüggéseket, valamint kutatástörténeti kérdéseket vizsgál, hat dolgozat pedig Mikes Kelemen irodalmi munkásságával foglalkozik. Az előszó előrevetíti, hogy e válogatás elsősorban világi témákra helyezi a hangsúlyt, de nem mellőz egyházi műfajokat sem, így bizonyos mértékben e könyv folytatása a két kutató *Sedes musarum* című – szintén közösen jegyzett – gyűjteményes kötetének.

A szövegeket inter- és transzdiszciplinaritás jellemzi – ahogy erre már az egyik fejezetcím is utal –, hiszen a kötetben több tanulmány irodalomtörténeti és művészettörténeti vizsgálati módszereket ötvöz; bizonyos esetekben ennél azonban jóval szélesebb spektrumú a kitekintés: olykor kommunikációelméleti és filmtörténeti problémák is felbukkannak. Az irodalmi művekkel kapcsolatos kérdések túlnyomó része retorika- és poétikatörténeti vonatkozásokra irányul.

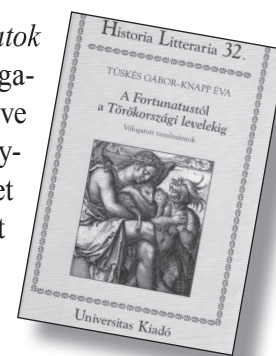
A vizsgálatok forrásközpontúak, s ennek súlyát az előszó is kiemeli: „Elméleti viták helyett jól körülhatárolt forrásanyagok többoldalú elemzésével, pontos adatértelmezéssel, konkrét problémák megfogalmazásával és esetenként megoldásával szeretnénk hozzájárulni a kutatás lehetőségeinek tágításához.” Érdekes azonban, hogy sok esetben a forrásokkal kapcsolatos újabb szempontok exponálását korábbi irodalom- vagy esetleg művészettörténeti következtetések serkentik.

A tanulmányok e szempontokat figyelembe véve „spórolásmentesen”, fáradtságot nem kímélve születtek. Mind a metodológia, mind pedig a feldolgozandó témához való hozzáállás szempontjából példaértékű – egy fiatal kutató számára különösen – a felmerülő kérdések gondos körültekintéssel történő megválaszolása, s ez valamennyi tanulmányra igaz.

A magyar Fortunatus-változatok című tanulmány műfaj- és befogadástörténeti kérdéseket is érintve összehasonlító elemzést ad, melynek részét képezi az eredeti német nyelvű mű, a verses, valamint a prózai formájú magyar nyelvű fordítás. A tanulmány a két fordítás jelentőségét és utóéletét is

taglalja. Magyarul ebben a kötetben olvasható először *A háború értelmezése Grimmelshausennél Zrínyi Miklós hadtudományi művei tükrében* című tanulmány, mely forrásfeltáró jelentősége mellett fontos adalékokat nyújt Zrínyi Miklós szerencsetanához, valamint a taktikáról, stratégiáról és tábori életről alkotott felfogásához. Izgalmas témájú az *Azonos történelmi tárgyú iskoladrámák a német és magyar jezsuita színpadon* című vizsgálat: kiderül például, hogy két eltérő hagyományú területen milyen szempontok szerint történhetett ugyanannak a történeti eseménynek a kiválasztása egy-egy színpadi darabhoz. A *Martin von Cochem imádságoskönyve magyarul (1681)* című tanulmányban a korábban ismert kiadások több mint ötven tételes listáját közel negyven tétellel bővítette a szerző, emellett az imádságos könyv magyar nyelvű fordításának szerkezeti, tartalmi, nyelvi és stiláris átalakítását is bemutatja – mérlegre téve Ágoston Péter szerepét a munka elkészítésében. A német–magyar kapcsolatokat taglaló tanulmányok sorát két Grimmelshausennel kapcsolatos írás zárja. Az utolsó előtti szöveg Grimmelshausen magyar fordításairól szól: e rendkívül érdekesítő tanulmány elsősorban Háy Gyula 1964-ben kiadott fordítását, *A kalandos Simplicissimus* című művet elemzi, de általa bepillantunk az 1960-as évek magyar irodalmi közegébe, s kézzelfoghatóvá válnak a magyar fordításirodalom akkori sajátosságai. Szintén említésre méltó művelődéstörténeti hozadékaik vannak a fejezet utolsó szövegének, a regényből készült film értelmezését, illetve az alkotás jelentőségét és utóéletét bemutató írásnak: *A Magyar Simplicissimus filmen (Rózsa János–Kardos István: A trombitás, 1978)*.

Főként ikonográfiai problémákkal találkozhat az olvasó az *Irodalom és Képzőművészet* című fejezetben, amelyhez a könyv végén egy 60 tételes kép-gyűjtemény is tartozik. *Az összezárt erények – Rimay János erény-verseinek ikonográfiai hátteréhez* című kutatásban a szerző meghatározta a Rimay János

Encomia et effecta virtutum és *Encomia virtutum* című verseit ösztönző kép ikonográfiai típusát, s bemutatott néhány, a Rimay-féle leírásokhoz közel álló képi kompozíciót is.

A két szerző Zrínyi-ikonográfiáról szóló tanulmánya (*A szigetvári és költő Zrínyi képi ábrázolásai*) a legjelentősebb magyar történeti személyiségek ábrázolási hagyományának sorába illeszti a két főúrról készült alkotásokat. A *Szent István király és a Szent Jobb együttes ábrázolása a sokszorosított grafikában* című szöveg Szent István király kézereklyéjének ábrázolásait mutatja be a XV. század második felétől a XIX. század közepéig tartó időszakból, számos irodalmi összefüggéssel.

A kötetnek különösen izgalmas részei közé tartozik a *Szent Imre? Szent László? II. Lajos? IV. Ferdinánd? Egy „befejezetlen” tézislap ikonográfiai meghatározásához* című értekezés, amelyben egy Szent László legendájából vett jelenetet ábrázoló tézislap téves magyarázatát helyesbítette a szerző.

Korábbi vizsgálatokban megfogalmazott kételyeket tisztáz aprólékos kutatómunkával a *Történetek az Szűz Máriáról* című műről szóló tanulmány is, amely a *Kutatástörténeti, irodalomelmélet, szövegkritika* című fejezetben kapott helyet négy másik tanulmánnyal együtt.

A kötet utolsó egysége Mikes Kelemen életművének recepcióját gazdagítja. A *Mikes-kutatások* című fejezet első tanulmánya – *Mikes-problémák* címmel – még 2010-ben született, ami azért fontos, mert a Mikes Kelemen tiszteletére rendezett emlékévet megelőzően vette számba a kutatás témaköreit és lehetséges új irányait: nyelvészeti, irodalomtörténeti, történeti vizsgálatokat is sürgetett a szerző. Annak ellenére, hogy időközben számos új eredmény látott napvilágot (például a Mikes-emlékévben rendezett nemzetközi konferencia tanulmánykötetében, az *Író a száműzetésben* című kötet lapjain, de megvalósult a *Törökországi levelek* francia fordítása, s készült egy válogatott Mikes-bibliográfia is), az írás alig veszített aktualitásából, hiszen több olyan kutatási terv körvonalazódik benne, ami azóta csak részben valósulhatott meg.

A *Mikes-problémák* című tanulmányban feltett kérdésgyűjtés egy részletével foglalkozik például a *Törökországi levelek retorikájához* című vizsgálat, amely a jezsuita levélelméletek nyomait kutatja Mikes idé-

zett művében. *A Törökországi levelek elbeszéléseinek forrásaihoz* című tanulmány pedig a műben található elbeszélések forrásvidékét és intertextuális kapcsolatrendszerét bővíti.

Magyarul e válogatáskötetben olvasható először az *Elbeszélő művészet és identitásteremtés a Törökországi levelekben* című írás. A tanulmány eredetileg franciául íródott, érthető tehát, hogy e szöveg Mikes elbeszélő művészetével kapcsolatban tett megállapításai között hangsúlyos helyen szerepel a XVII–XVIII. századi francia levélírói hagyomány Mikesre gyakorolt hatása. A tanulmány eredendően olyan olvasóközönségnek készült, amely kevéssé ismeri Mikes műveit, így eligazító jellege miatt indokolt lehet a közoktatásban való felhasználása is. A szerző a tanulmányban rávilágít a *Törökországi levelek* írói személyiségének összetettségére, az identitáskonstrukció műben tapasztalható problematikájára, ugyanakkor szellemes, érzékletes példákat nyújt a levelekből kiolvasható levélírói önkép formálódására.

Különösen izgalmas a Mikes korabeli Rodostó életéről, gazdaságáról, művelődéséről a *Rodostó 1720 körül Mikes Kelemen Törökországi leveleiben* című írás. A kötet legutolsó közleménye a *Törökországi levelek* kéziratának sorsával foglalkozik; választ keres arra a kérdésre, hogy miként került a kézirat Toldy Ferencről Bartakovics Béla gyűjteményébe: „A kutatás eredménye, hogy Bartakovics Béla nem vétel vagy ajándékozás útján jutott a *Törökországi levelek* kéziratához, hanem valószínűleg úgy, hogy az érsek elengedte Toldynak a vele szemben fennálló adósságát a kézirat átengedése fejében.”

E kötetnek elsősorban az irodalomtörténet-írás (és a művészettörténet) lehet a hasznélvezője, de találhatók a gyűjteményben olyan szövegek is, amelyek a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is számot tarthatnak (például *A Magyar Simplicissimus filmen* (Rózsa János – Kardos István: A trombitás, 1978); *A szigetvári és a költő Zrínyi Miklós képi ábrázolásai*; *Rodostó 1720 körül Mikes Kelemen Törökországi leveleiben*). Fontos megjegyezni végül, hogy az összeállítás nem csupán a magyarul elsőként itt megjelent tanulmányok közlésével jelenthet újdonságot, a szerzők ugyanis több esetben az első megjelenést követő újabb adatok figyelembevételével az eredeti szövegeken is végeztek igazításokat.

Réger Ádám